

Державне управління економікою: практичний досвід та наукове знання

Стаття присвячена теоретичним, методичним і практичним питанням формування ефективного механізму державного управління на основі положень нової інституційної теорії.

Ключові слова: державне управління, інституціональна політика, транзакційні витрати, інституціональна пастка, інвестиційна привабливість.

Н.В. РАЛЛЕ,

к.э.н., доцент, Киевский национальный университет технологий и дизайна

Государственное управление экономикой: практический опыт и научное знание

Статья посвящена теоретическим, методическим и практическим вопросам формирования эффективного механизма управления объектами государственной собственности на основе положений новой институциональной теории.

Ключевые слова: государственное управление, институциональная политика, транзакционные затраты, институциональная западня, инвестиционная привлекательность.

N. RALLE,

PhD, Associate Professor, Kyiv National University of Technology and Design

State administration of economics: practical experience and scientific knowledge

The article is devoted to theoretical, methodological and practical questions of the formation of an effective mechanism for the management of state property objects on the basis of the provisions of the new institutional theory.

Key words: public administration, institutional policy, transaction costs, institutional upsurge, investment attractiveness.

Постановка завдання. Управління – свідо- ма цілеспрямована дія з боку держави, еконо- мічних суб’єктів на людей та економічні об’єкти, яка здійснюється з метою направити їх у потрібне русло і отримати очікувані результати.

Як свідчить практика, економічна сутність та зміст ефективного управління підприємствами в умовах переходної економіки не завжди відповідає такому розумінню, оскільки власники та менеджмент в умовах переходної економіки вирішують завдання перетворення підприємства – супервізорної структури, на господарську структуру (фірму) – елемент господарювання у ринковій економіці. В даній статті робиться спроба розглянути управління як формування набору управлінських рішень, вибір з яких повинен зробити керівник в процесі здійснення ним функцій управління та вирішення конкретних організаційних завдань. Оскільки об’єктом дослідження є структура та складові механізму підвищення

ефективного державного управління економікою, ключовим питанням, що досліджується, буде відмінність умов господарювання в Україні від розвинутих країн та кроки, які необхідно зробити для перетворення ресурсів її економіки у активи, які у свою чергу, повинні бути адаптовані у світову систему господарювання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання державного управління економікою знаходиться у полі зору багатьох вітчизняних фахівців, які пропонують новітні методи управління об’єктами різних форм власності тому числі і державної. Це Віннік О., Зельдіна О., Ледомська С., Музиченко А., Пасхавер О., Рудченко О., Синенко О. та інші. Проте в дослідженнях вітчизняних науковців проблеми управління носять прикладний не систематизований характер. Найбільш системно ці питання опрацьовані у працях Эрнандо де Сото, Стаффорда Бира, Стігліца Джозеф Е., Друкера П., Алчиана А., Гароль-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

да Д., Скотта Дж. Але результати їх досліджень не завжди можуть бути застосованими в Україні, оскільки потребують попереднього аналізу стану економіки та її позиціонування, як системи, що підлягає регулюванню з врахуванням національних особливостей та розробкою/ впровадженням нової інституціональної політики.

Мета статті. В даній статті робиться спроба розглянути управління як формування набору управлінських рішень, вибір з яких повинен зробити керівник в процесі здійснення ним функцій управління та вирішення конкретних організаційних завдань.

Виклад основного матеріалу. А. Сміт попереджав, що праця вкладена у виробництво активів, не повинна зникати безслідно, а закріплюватися належним чином в їх вартості, тобто що капітал представляє собою не накопичений запас активів, а потенціал для розгортання нового виробництва. Цей потенціал, безумовно, є абстракцією. Його можна реалізувати лише після відповідної обробки і надання адекватної форми і тільки тоді він буде залучений у обіг в світовій економічній системі.

У розвинутих країнах перетворення активів у капітал починається з того, що створюється опис найбільш корисних у соціальному та економічному відношенні властивостей активів, а потім ця інформація фіксується у вигляді записів у головних бухгалтерських книгах і тоді втілюється у документ про право власності. Цей процес направляють детально і точно пророблені правові форми. Записи, що фіксують право власності, відображають загальне уявлення про те, що є економічно важливим та значимим у наявних активах. Вони зводяться разом і організують всю інформацію, потенційно необхідну для оцінки активів, що дозволяє управляти ними. Стандартизація дозволила розвинутим країнам Західу суттєво знизити трансакційні витрати на організацію обігу та використання активів.

При цьому зрозуміло, що різноманітність активів та їх записів призводять до необхідності створювати спрощені моделі активів, які досить часто ігнорують практичний досвід. Для цього наявні як мінімум три причини. Перша – «професійна»: чим більше знає практик, тим меншу значимість становлять для нього фахівець і його відомства. Друга причина є простим наслідком ігнорування історії й минулого досвіду. Оскільки вчений завжди пов'язаний із сучасним досвідом, а практик – з минулим, то вчений думає, що не багато чому навчиться з цього джерела. Третя причина поля-

гає в тому, що практичне знання представлене їй кодифіковане у формі, що є непроникною для науки управління. З вузько зrozумілої наукової точки зору, нічого не можна стверджувати доти, поки це не доведено в жорстко керованому експерименті. Знання, що приходить у будь-якій формі з інших джерел, крім як методів формального наукового процесу, не заслуговує на серйозну увагу. Претензійність наукового модернізму визнає знання тільки в тому випадку, якщо воно приходить через апертуру, яка створена експериментальним методом для допуску інформації. Традиційні методи, що викладаються на «бюрократичній» мові, свідомо виглядають як такі, що не заслуговують на увагу, не кажучи вже про їхню верифікацію.

За період існування радянської моделі розвитку в суспільстві сформувалася поведінкова модель, орієнтована на досягнення довгострокових інтересів і базована на довгостроковому плануванні, як в економічній діяльності, так і в повсякденному житті. На формування даної моделі безпосередній вплив зробили основні тенденції розвитку суспільства. Життя членів суспільства була практично розписане «по поличках» на довгі роки вперед: ясла – дитячий садок – школа – улітку піонерський табір – інститут – улітку «картопля» – гарантована робота з розподілу – гарантована пенсія.

У перехідній економіці змінюється система базових цінностей суспільства: відбувається переорієнтація з довгострокової моделі поведінки на короткострокову. Це відбувається з тієї причини, що в умовах невизначеності й нестабільності проходження довгострокової моделі приносить тільки збитки, а прибуткові короткострокові посередницькі угоди переконують економічних агентів відмовитися від моделі, заснованої на довгострокових інтересах. Руйнуванню останньої сприяли численні невдалі спроби громадян урятувати свої заощадження, що знецінюються, у численних фінансових пірамідах, підозрілих банках, сумнівних аферах. Руйнування довгострокової моделі поведінки відбувалося одночасно з руйнуванням інституту довіри до держави, системі права, партнерам і, нарешті, сусідам, друзям, родичам.

У результаті в суспільстві вкоренилася модель, орієнтована на досягнення короткострокових інтересів. Життя «сьогоднішнім днем» стала нормою, і процеси повернення до колишньої моделі пов'язані з більшими витратами, якщо необоротні, оскільки в ринковому суспільстві по аме-

риканському зразку, що було взято за основу нашими реформаторами, превалює саме короткострокова модель. Слід зазначити, що в нового покоління дана короткострокова модель поведінки заставляється як базова.

Таким чином, населення потрапило в глобальну «інституціональну пастку», пов'язану з нестичуванням ефективного розвитку й короткострокової моделі поведінки.

У термінах неоінституціональній теорії «інституціональна пастка» – це неефективна стійка норма (неефективний інститут), яка має характер, що самопідтримується». Її стабільність означає, що якщо в системі превалювала неефективна норма, тобто після сильного збурювання система може потрапити в «інституціональну пастку», і тоді вже залишиться в ній навіть при знятті зовнішнього впливу.

З погляду теорії трансакційних витрат поява «інституціональної пастки» пояснюється принайменні двома причинами:

1. Неузгодженість ряду інтересів різних груп економічних агентів.

2. Неузгодженість короткострокових і довгострокових інтересів. У цьому випадку така неузгодженість пов'язана з поняттям ефективності й багато в чому визначається неповнотою інформації. Оскільки економічні агенти мають неповноту інформації, зокрема про майбутній рівень розвитку технологій, а іноді й внаслідок обмеженості інформації в інших сферах суспільства (через фізичні й розумові здібності людини), неправомірно говорити про ефективність тих або інших технологій, методів організації, то можна говорити тільки про порівняльну ефективність на даному етапі розвитку.

Інституціональні пастки супроводжували й супроводжують перехідну економіку України у багатьох сферах: зміні відносин власності, формуванні нової кредитно-грошової системи, структури реального сектора економіки тощо. До інституціональних пасток відносяться й бартер, неплатежі, корупція, запобігання податків. На думку економістів (див., наприклад, роботи В.М. Полтеровича, А.К. Ляского, О.С. Сухарєва), ці пастки є, як правило, результатом різкої зміни макроекономічних умов.

Один з найбільш серйозних наслідків інституціональних пасток полягає в тому, що, хоча вони й зм'якшують негативні короткострокові наслідки непідготовлених, занадто швидких перетворень, у той же час вони перешкоджають довгостроковому економічному зростанню.

У розвиток запропонованого підходу до аналізу «інституціональних пасток», на погляд автора, цікаво розглянути «інвестиційну пастку», що безпосередньо пов'язана зі зміною поведінкової моделі з довгострокової на короткострокову. У перехідній економіці першої половини 1990-х рр. вигода економічних агентів від короткострокових операцій, в основному купівлі–продажу імпортних товарів, набагато перевищувала вигоди від інвестицій у виробництво, які в більшості випадків не окупалися, оскільки в процесі багаторазового перерозподілу власності останнє слово залишалося не в того, хто ефективніше управляв виробництвом або вкладав у нього які–небудь кошти, а в того, хто виявився «у потрібний час у потрібному місці». Після декількох невдалих спроб довгострокового інвестування сумлінні економічні агенти були змушені змінювати модель поведінки й переорієнтувати свою діяльність на короткострокові, але високодохідні угоди. У наявності глобальна пастка перехідної економіки: превалювання короткострокових інвестицій над довгостроковими. Причому сама держава у своїй економічній політиці керувалася рішенням короткострокових проблем, наприклад покриття дефіциту державного бюджету (для цього одержання «будь–що–будь» закордонного кредиту, продаж підприємств, що мають для країни стратегічне значення, підписання не завжди економічно вигідних для країни угод і т.д.).

Формування інвестиційної пастки відбувалося за менш короткий термін, чим вихід з неї. Це пояснюється тим, що для розуміння вигоди від довгострокових інвестицій економічним агентам потрібно більше часу, чим для вкорінення зворотної моделі поведінки, причому значний часовий лаг існує між прийняттям рішень і вигодою, яка отримана новаторами й консерваторами, тому що останні ухвалюють рішення щодо довгострокових інвестицій тільки після того, як новатори будуть отримувати не разову, а постійний прибуток.

Вихід з інституціональної пастки дуже триває і досить важкий (біфуркаційна крапка – нова економічна криза). Еволюційний шлях можливий, але тільки за допомогою держави. Поки вона сама не змінить свою політику з короткострокової моделі на довгострокову й не почне вкладати у свій капітал (більшою мірою в людський, оскільки вкладення у виробничий можуть бути здійснені й приватним сектором), показуючи в такий спосіб серйозність своїх намірів, економічні агенти бу-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

дуть почувати себе непевно й не будуть здійснювати довгострокових інвестицій, тобто змінювати свою поведінкову модель із короткострокової на довгострокову. Тільки тоді, коли економічні агенти—резиденти почнуть отримувати вигоди від проходження довгострокової моделі, можна чекати довгострокових іноземних інвестицій.

Теорія інституціональних пасток відкриває перед ученими широкі можливості застосування принципово нового підходу для аналізу в різних сферах діяльності, і зокрема для оцінки як стану економічної системи, так і проведеної макроекономічної політики. Якщо подивитися через призму теорії інституціональних пасток на українську економіку, то напрошується висновок: вона стала «заручницею» системи інституціональних пасток, що стала багато в чому результатом макроекономічної політики.

Одна із глобальних пасток нашої макроекономічної політики – це залежність від траєкторії попереднього розвитку, що сформувалася в першій половині 1990–х рр., а саме від прихильності рекомендаціям неокласичної школи, під впливом якої відбувалося формування й здійснення політики реформ. Незважаючи на те, що в другій половині 1990–х рр. наступило загальне «прозріння», макроекономічна політика й сьогодні будується по неокласичному сценарію: гіпотетичний вплив «непогрішності» окремих неокласичних моделей, які не працюють і не можуть працювати з інституціональних причинах в українській економіці ми відчуваємо й сьогодні.

Висновки

Організаційно-економічна сутність ефективного управління розвитком підприємств в умовах транзитивної економіки полягає у активному процесі трансформації організаційно-правових форм господарювання підприємств та переході від сухо виробничої системи, заснованої на плановій системі господарювання, до ринкової, що базується на різних формах власності з переважанням приватної.

Алгоритм оцінки інвестиційної привабливості підприємств за організаційно-правовими формами господарювання передбачає, що для становлення промисловості України в умовах жорсткого протистояння актуальним для досягнення конкурентних переваг є практичне використання теоретичних положень нової інституціональної теорії і, в першу чергу, таких як: теорія прав власності, теорія трансакційних витрат, теорія економічних організацій та економіки права.

3. Розширення трансакційного сектору економіки є структурним зрушеннем першочергової важливості у поясненні контрасту між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Є сенс використати запропоновані підходи при визначенні стратегії економічного розвитку України, яка повинна бути направлена на інтеграцію до світового господарського механізму.

Список використаних джерел.

1. Балацкий Е. Теория институциональных ловушек и правовой плюрализм // Общество и экономика. 2001. № 10.
2. Бренделева Е.А. Qwerty—эффекты, институциональные ловушки и сточки зрения теории трансакционных издержек. Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2006. Том 4. № 2
3. Дегтярев А.Н. Устойчивость и развитие социально-экономических систем: опыт институциональной архитектоники: Доклад на Междунар. симп. «Экономическая теория: исторические корни, современное состояние и перспективы развития». Москва, МГУ, 10–11 июня 2004 г.
4. David P. Clio and Economics of QWERTY // American Economic Review. 1985. Vol. 75. № 2
5. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Фонд экон. книги «Начала», 1997.
6. Ольшанська О. В. Сучасні аспекти когнітивістики в економічному розвитку / О. В. Ольшанська // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. – 2014. – № 6 (81). – С. 78–82.
7. Ольшанська О.В. Регіон як просторова соціально-економічна система / О.В. Ольшанська // Актуальні проблеми економіки.– 2011.– № 117.
8. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. М.: Рос. экон. школа, 1998.
9. Стиглер Дж. Многообразные инструменты, шире цели: движение к пост–Вашингтонскому консенсусу // Вопросы экономики. 1998. № 8.
10. Сухарев О.С. Институциональная теория и экономическая политика (К новой теории передаточного механизма в макроэкономике). Кн. 1. Институциональная теория. Методологический эскиз. М.: ИЭ РАН, 2001.
11. Чубукова О.Ю. Формування національного інноваційного ринку / Чубукова О.Ю.// Економіка України. – 2001.– № 1. – С.89–90.
12. Чубукова О. Ю. Інформаційна економіка / О. Ю. Чубукова // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – № 11–12. – С. 14–16.